

Naana naanie kaise Naipal me se aail

Naana naanie kaise Naipal me se aail

Het verhaal dat W. M. Lachman vertelde over zijn
grootouders

W. M. Lachman ke kaahaanie

In het Sarnami naverteld door K. Sukhai

Instituut voor Taalwetenschap
Paramaribo

Illustraties: Y. Doelman

Nederlandse vertaling: A. L. Bosch

Samenstelling: A.L. Bosch

Serie leesboekjes in het Sarnami Hindoestani

Instituut voor Taalwetenschap

Postbus 1919, (Andirastraat 54)

Paramaribo zuid, Suriname

©1999 Instituut voor Taalwetenschap

Alle rechten voorbehouden

3C

Printed in Suriname

Naana naanie kaise Naipal me se aail

Ie Wensel Masidan Lachman ke kaahaanie hai.

Oe 14 diesembar 1921 Paramaribo me paida bhail.

Ham maangiela koetjh bataawe aapan naana naanie ke biese me, kaise oelog Naipal des me se Sarnaam me aail aur hia par ka bhail.

Hamaar naana ke palwaar ke naam Jodhabir raha. Okar doesar naam ham na djaaniela. Abbe talak dher Jodhabir naam ke manai log Sarnaam me rahe hai. Oesab hamaar palwaar hai.

Ek dien hamaar naana naanie Naipal des se niekaske India gail. Oelog maangat raha Jodhpur sahar djaai. Hoewa par hamaar naanie ke bhaai raha. Okar naam Djasoentabir raha. Jodhpur me oe Naipal ke soerdjaatie logan ke sab se barka waala raha. Oesab Engliesmaan log ke sahaaita karat raha Punjab diehaat apanaawe ke. Ab ke tem ie diehaat India ke hai. Hamaar naana hoewa par Naipal ke soerdjaatie logan khaatien kaam karat. Oelog me se dher aadmie na liekh parh paawat raha aur hamaar naana oesabke sahaara karat tjiethie liekhe ke oelogke palwaar khaatien. Okare baad hamaar naana naanie ie sab tjiethie leike aapan des lautke djaat.

Hamaar naana naanie kabhie na hoewa gail raha, ohie se ekgo aadmie aaike rasta dekhaawat raha.

Ek raat ke oesabhan ekgo sahar me pahoetjal djaaha oesab soetat. Tab adamia oelogse bolies: Soen, hia par bahoet

tjorie-orie howe hai. Manai log doesare ke loete hai. Ohie khaatien toelogke tjaahie aapan sona ke, gahana aur barhia kapra ekgo faalies me band karke hotel ke barkwa ke kamra me dhare ke. Tab oesab toelogke khaat rakhwaala kariega aur biehaan toelogke lautaar deiga." Bolies: "Na dera, ham toelog khaatien sab tjiedj setiaai debe, tab sab tjiedj barhia se tjaliega."

Bakie ie aadmie dhokhaabaadj raha aur oe faalies leike alop hoi gail.

Doesar dien djab hamaar naana nanie djaag gail aur dekhies kie adamia heraaai gail raha, tab oesabke koetjh na raha. Oesabke paisa na raha hotel aur khaaik khaatien bhare ke. Ohie se oelog djaun gahana oelogke haath me raha, eke leike betjke sab tjiedj bharies, tab daam par dharaail.

Aisane oelog rasta par thara raha aur na djaanat raha kaaha djaai ke.

Tab ekgo aadmie aail aur poetjhies: "He mem sahib, toelog kaaha dja hai?" Oe Englies batiaat raha aur hamaar naana oe bhaasa tanie se djaanat raha. Oe Hiendie na djaanat raha, khaalie Naipal ke bhaasa aur tanie se Englies. Tab oe bolies: "Hamlog Jodhpur djaaila hamaar bahanoi ke lage. Okar naam Djasoentabir hai aur oe soerdjaatie ke barkwa hai. Hoewa par hamlog maangiela djaai. Bakie koi hamlogke sab tjiedj tjorie kar leis hai." Tab aadmie bolies: "O! Ie kaise hoi sakal? Ie to bahoet kharaab tjiedj hai. Bahoet sotj ke baat hai." Bolies: "Soen, ham maangiela toelogke sahaara kare. Aaw hamare saath." Aur oe rel ke gaarie ke paisa bharies oelogke khaat.

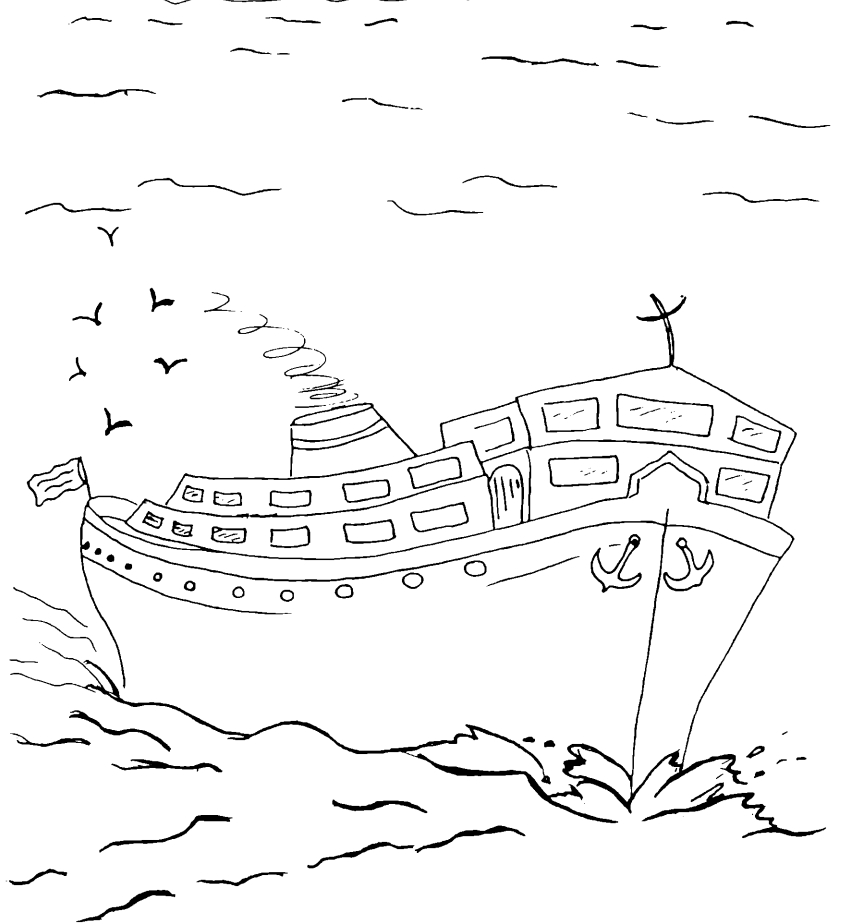
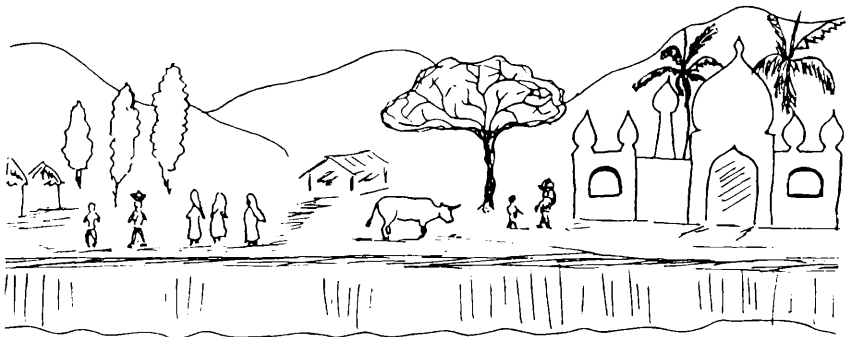
Oe tieno ek dien aur raat rel ke gaarie me raha. Tab biehaan bhar djab oesab aakhie kholies, tab Jodhpur me na raha bakie Calcutta me! Bakie hamaar naana naanie na djaanat raha. Tab aadmie bolies kie: "Dekh, hia par hamlog doesar diehaat me djaabe aur hoewa koetjh aadmie log thara hai. Oelog maange hai toelogse tanie se batiaai kie toelog kaaha djaihe. Oelog khaalie Hiendie batia hai, bakie ham toelog khaatien oesabse batiaabe. Aur djab oesab koetjh poetjh-iega, tab toelog khaalie "Djie ha" boliehe."

Aisane bhail. Oesab hamaar naana aur naanie se Hiendie batiaais aur poetjhies: "Toelog maange hai Sarnaam des djaai?" Oe doeno koetjh na samdjhat raha, khaalie bolies: "Djie ha, djie ha." Oe aadmie log oelogke angoerie ke tjienha kaagadj par banaais aur oelogke naam liekhwaais. Tab oelogke ek barka ghar me legail. Aur oe dien se rasta dekhaawe waala adamia aapan moeh kabhie na dekhaais raha.

Barka ghar me oelogke tjaahat raha agore ke. Dher doesar manai bhie agorat raha, bakie oesab doesar doesar bhaasa batiaat raha aur koi na Naipal ke bhaasa djaanat raha.

Tab ek dien oelog ek aadmie ke dekhies djaun ke oesab tjienhaat raha. Oe bhie Naipal ke raha aur ek barka tjor raha. Oe ek barka aur djabar aadmie raha. Sarnaam me ham tjhota launda ghat oke bhie djaan gailie. Oe 'motka' bolaawal djaat raha.

Ie aadmie djab hamaar naana naanie ke dekhies, tab hase lagal. Oe poetjhies: "Tohoelog Sarnaam dja hai?" Tab hamaar naana bolies: "Kaun Sarnaam? Hamlog ekko Sar-

naam na djaaila. Hamlog djaaila Jodhpur." Tab adamia auro djor se hase lagal. Bolies: "Sab manai djaun hia agore hai, oelog aapan naam liekhies hai Sarnaam djaai ke. Oe aadmie djaun toelogke hia laais hai, oe dhokhaabaadj hai. Djab oe manai log ke hia laawe hai, tab oe har ek ke khaatien koetjh paisa paawe hai." Bolies: "Hamare djaan me oe aadmie toelogke dhokha khawaais hai. HHia par sab koi agore hai Sarnaam me djaai khaatien. Dekh, djahaadj hoewa hai hamlog sab koi ke hoewa ledjaai ke. Hamlog ekaad mahienna djahaadj me rahabe, tjhau mahienna aur djab hauwa attjha hai aur barka halfa na rahiega, tab hamlog saait tjaar mahienna samoendar me rahabe. Tab hamlog Paramaribo sahar me pahoetjab. Ie Sarnaam ke sab se barka sahar hai."

Tab hamaar naana djab ie baat soenies, tab etana goesaan! Oe soeroe karies tjiellaai ke kie: "Ham maaniela aapan des laut djaai!" Tab hoewa ke siepaahie log aaike okar haath gor tatai se baanh deis. Oe djor djor tjiellaat raha, bakie koetjh na kar paais. Aur hamaar naanie ek djawaan aurat ghat bhie koetjh na kar paais.

Tab djab biehaan bhail, tab oesab oke oethaaike djahaadj me laais. Sab doesar manai bhie djahaadj me gail aur oelog Calcutta se tjal gail. Hamaar naana naanie kabhie na sotjat raha Sarnaam me djaai ke. Oelog khaalie maangat raha koetjh tem khaatien Jodhpur djaai, tab aapan des laut djaai. Tabbo aisane bhail.

Etane me djahaadj djaat djaat raha. Pahiele oelog Afrika gail, tab hoewa se Sarnaam gail. Rasta me oesabke dher tjiedj bietal. Ek dien hauwa bahoet tjale lagal. Aur dher

baries ke baad hamaar naanie hamlogse 'paagal samoendar' ke biese me bataais.

Tab djab oelog Sarnaam me aail, tab hamaar naana aur naanie bemaar bhail. Hamaar naanie 's Lands Hospitaal me lewal gail. Hoewa par okar pahiel beta paida bhail. Oe hamaar barka daada raha. Okar naam Djangabir raha aur ab oe mar gail hai. Oke doi bietia raha. Ekgo ke naam Phoelsing raha aur ekwa Loepie raha. Oe doeno bhie mar gail hai. Ekare baad hamaar naana naanie parnaasie Mariënbos gail. Ham ie naam na thiek se djaaniela, bakie ham sotjiela kie Mariënbos raha. Hoewa par oesabke tjaahat raha khet ke kaam kare ke. Oelog aisan kaam kabhie na karies raha. Oesab biena djoeta oe kaam karat raha aur tjoetie oesabke bahoet kaatat raha. Kabhie kabhie oelog lakarie ke tep-tep kien sakat raha pahiene ke, bakie oelogke bahoet paisa na raha. Oesab ekgo marai me rahat raha.

Ek dien hamaar naanie aapan tjhota betwa ke sanghe ghare raha aur naana kaahoe gail raha paisa laawe ke kie to doesar tjiedj setiaawe ke. Bas ekaat mardaana aail aur hamaar naanie ke dekhies. Oelog apane me bolies: "Dekh, ie Naipal ke aurat khoebsoerat hai! Okar aadmie ghare na hai. Aaw tjalie oke loete." Aur oesab nagietj aail aur maangies oke pakare. Bakie hamaar naanie 'karate' siekhies raha aur oel-ogke ek ek etana pietaai-pieties kie oesab dhaurke bhaagal! Tab djab hamaar naana ghare aail, tab naanie ose sab tjiedj bataais. Tab naana bahoet goessaan aur parnaasie ke barkwa lage gail. Tab barkwa okar sanghe oe mardaana log ke paas

gail. Aur djab naana oesabke dekhies, tab toerant maangies oelogke khoeb maare. Bakie barkwa bolies kie: "Na, hia par koi na laraai karie." Oe mardaana log se bolies: "Soen djab toelog ek daafe aisan tjiedj phien se kariehe, tab ham toelogke pakarwaaike djahal me dharwaaai debe."

Oe tem se hamaar naana naanie oelogke kabhie na dekhies raha.

Hamaar naana naanie oe parnaasie par rahie gail djab talak kantrak ke tem na don hoi gail raha. Ham na djaaniela kie oelog doesar parnaasie par kaam karies hai kie na. Oelogke doesara beta bhie paida bhail raha. Okar naam Nandabir raha. Oke dher larkan raha, bakie oesab bhie mar gail hai. Okar aurat hamaar naanie ke 'kantjie' bolaawat raha. Oe Naipal ke baat hai 'saas' khaatien. Bakie hamlog oke tjierhaaie 'kaitjie' bolaawat rahielie.

Oelogke larkan hamaar baap ke bahien ke 'phoewa' aur hamaar naanie ke 'badjie' bolaawat raha. Ham oke bhie hardam 'badjie' bolaawat rahielie, aur naana 'badje' bolaawal gail. Hamaar bahanoi oke tjierhaawat raha aur oke 'baadja' bolaawat raha.

Ab ham maangiela oelogke kantrak ke tem ke biese me tanie se auro bataawe. Hamaar naana naanie djab Sarnaam me aail, tab ekko baat Hindoestaanie na djaanat raha. Hia par oelog Sranan Tongo siekhies. Tab ek dien oelog ek kafrie ke partjaar kare waala se bheth karies. Oe aadmie oesabse khoes khabar Jiesoe Masieh ke biese me bataais. Oelog Naipal des me ke raha aur oe des Sieta ke des bo-

laawal dja hai. Hoewa par oelog etana djhoeth aur dhokha soenies aur dekhies raha kie oelog bahoet maangat raha sat-tjaai djaane. Ohie se djab oesab khoes khabar Jiesoe ke biese me soenies, tab toerant djaan gail kie ie baat satj hai. Aisane oelog iesaaai hoi gail. Hamaar naanie ie sab baat hamse bataais djab ham tera kie to tjhauda baries ke rahielie. Oe tem par hamaar naana mar gail raha aur ham naanie se dher tjiedj poetjh sakat rahielie.

Ekare baad hamaar naana maangat raha Naipal des me laut djaai, bakie ant me oe na gail. Ekgo doesar Naipal ke palwaar hia bhie raha. Oelogke naam pahiele Ramsing raha, tab oelog badal deis aur Mietrasing naam leis. Oesabhan hamlogke palwaar ke sanghatian raha. Oelog bolies: "Djaane ka? Hamlog aapan larkan ke apane me biaah karwaabe, tab hamlog sab koi Naipal lautke djaabe." Aur aisane bhail. Oesabhan aapan larkan ke apane me biaah karwaais. Tab nauta manaaieke sab paisa don hoi gail raha aur oelog Naipal na djaai paais aur ie des me rahie gail.

Ek dien ham aapan naanie se poetjhlie kie: "Toe hamse auro pahiele ke kaahaanie bataai sakiehe?" Tab oe aapan baap ke biese me bataawe lagal.

Bolies: "Hamaar baap ke tjargo aurat raha. Okar biaah tjaar daafe bhail. Sab se tjhota waala hamaar maai raha. Ekwan ose barka raha aur hamlog oesabke 'barkie maai' bolaawat rahielie. Hamaar baap ke dher khet raha, oe djamiendaar raha. Ohie se oe tjaar aurat se biaah kar sakal. Okar ek bi-etia Soemientra raha aur oe Naipal ke raadja se biaah karies

raha."

Dher baries ke baad ham ek Naipal ke aadmie se ie baat ke biese me poetjhlie. Oe Zoetermeer ke sahar me rahat raha. Oe Naipal ke biese me hamse dher baat bataais, tab ham djaan gailie kie naanie ke baat satj hai.

Ham soenlie rahielie kie Naipal me djab koi mar gail raha, tab manai okar aatma bolaaike ose batiaat raha. Ham na djaaniela kie oesab kaise kare hai. Aur ie aatma dwaara oelog har ek rakam tjiedj djaan djaat raha. Oelog na djaanat raha kie aisan aatma ek maral manai ke aatma na hai, bakie oe bhoet kie to Saitaan hai. Aisan bhoet bhie Sarnaam me hai.

Ek dien ham maangat rahielie ekgo aatma ke bolaawe. Ham naudjawaan rahielie aur iesaai na rahielie. Ham na djaanat rahielie kie koi ke na tjaahie bhoet logan se batiaai ke. Ie kharaab kaam hai. Hamaar naanie iesaai raha, bakie tabbo oe Pawietr Aatma ke biese me na thiek se djaanat raha. Aur bhie na djaanat raha kie koi ke aatma bolaawe kharaab kaam hai.

Tab ham aur hamaar bhaai log ose poetjhlie: "Naanie, aapan bhaai ke aatma bolaaw, to? Tab hamlog maangiela ose doi tien baat poetjhe aur hamlog dekhab kie tor baat satj hai kie na."

Djaise hamlog poetjhlie, aise ekgo bhoet hamaar naanie ke oeppar aail! Okar aakhie barka barka bhail aur oe ek aadmie ke aawaadj se Naipal ke bhaasa me batiaai lagal. Hamlog etana deraai gailie! Oe maangat raha hamlogke pakarke

godie me lewe aur bolies: "Nathanie! Nathanie!" Bakie hamlog djor se bhaglie aapan phoewa lage. Oe naanie ke ghar me rahat raha. Tab phoewa aapan bhaai ke bolaais. Oe habara me rahat raha. Oe djagaha par doei ghar raha, ekgo me hamaar naanie aur phoewa rahat raha aur ekwa me hamaar barka daada aur okar aurat rahat raha. Tab phoewa bolaais: "Daai! Daai!" Naipal bhaasa me okar maane 'Bhaai! Bhaai!' hai. "Daai, aaw djaldie! Dekh laundwan ka karies hai! Oesab barka daada ke bhoet bolaais aur oe maai ke oeppar aail hai. Haalie se aaw dekh!"

Ab ham djaaniela kie okar aatma na raha, bakie bhoet raha. Djab ek iensaan mare hai, tab okar aatma swarag kie to narak dja hai. Aur oe hoewa se na djaai paawe hai djaaha maange hai. Bakie ek bhoet karies djaise oe naanie ke bhaai ke aatma raha. Saitaan manai log ke dhokha dewe hai aur ie rakam se oke saktie hai oelogke oeppar.

Hamaar naanie ke patch ke ek tharia raha. Djab aisan bhoet koi ke oeppar aawat raha, tab oe tharia aur lota haalie se laawat raha. Ie tharia aur lota ke na tjaahat raha doesar tjiedj khaatien kaam me laawe ke. Oe aurat lota me paanie aur ekaat aam ke patta aur tharia par koetjh tjaur aur tjamelie ke phoel dharies, tab naanie ke paas laais. Tab naanie tjaur aapan moeh me leis aur koetje lagal. Oe phoel bhie kha leis. Aur aam ke patta se hamlogke oeppar paanie tjierkies.

Tab hamaar tjhota bhaai ek patlot aur kaagadj leis. Okar naam Godfried raha. Oe bhoet ke baat liekhe lagal. Hamlog soeroe karlie bhoet se poetjhe kie:

"Hamlogke naanie ke baap abbe talak Naipal me djieje

hai?"

Tab bhoet bolies: "Na, oe mar gail hai."

Tab hamlog poetjhlie: "Oke sattje ke tjaargo aurat raha?"

Tab bolies: "Ha, oke tjaar aurat raha. Tiengo barkie maai aur ekgo tjhotkie maai. Oe toelogke par-naanie raha."

Tab poetjhlie: "Oe aurat log ke ek bietia sattje ke Naipal ke raadja se biaah karies raha?"

Tab bolies: "Ha, ie satj baat hai."

Tab poetjhlie: "Naanie ke baap sattje ke djamiendaar raha? Oke dher khet aur dher aam ke per raha?"

Tab bolies: "Ha, oke dher khet raha aur sab rakam ke phal ke per."

Tab poetjhlie: "Hamlogke Jodhabir naam ke naana sattje ke Naipal se gail? Aur koi oke rasta dekhaais okar bahanoi Djasoentaabir ke lage djaai ke? Aur oe sattje ke Jodhpur sahar me soerdjaatie ke barkwa raha?"

Tab bolies: "Ha, aisane raha."

Ham dher doesar tjiedj poetjhlie, bakie ham bhoelaai gailie.

Tab hamlog bhie poetjhlie kie:

"Djasoentaabir abbe djieje hai kie na?"

Tab bolies: "Na, oe mar gail hai."

Tab poetjhlie: "Hamlog Naipal djaai sakab?"

Tab bolies: "Na, toelog na aihe. Hamlog Hiendoe baatie, toelog iesaai baate. Toelog Sarnaam me rahie dja."

Tab bollie: "Hamlog kharaab manai thoro baatie?"

Tab bolies: "Na, toelog kharaab na baate. Hamlog toelogke tjaahiela. Bakie toelog Naipal na aihe. Toelog iesaai ghat hamlogke bhagwaan logan ke na maane hai."

Ie satj baat raha. Aur hamlog bhie na maangat rahielie bhoet logan se auro batiaai.

Hamaar naanie Naipal ke bhaasa me dher auro tjiedj ke biese me bhoet se batiaais, bakie hamlog na samadjh pailie. Tab hamlog bhoetwa se bollie: "Ie antiem daafe toe hia aile hai. Dja aur hamlogke lage kabhie na lautke aaw."

Ekare baad djab hamaar naanie djaan gail ka bhail hai, tab oe bolies: "Ie dher baries me na bhail raha! Laundan bahoet badjaat hai!" Aur oe bhoetwa se bolies: "Toke tjaahie kabhie na lautke aawe ke! Hamlog iesaai baatie aur na maangiela bhoet logan se batiaai. Toe Naipal ke baate, toe hoewa rahie dja."

Ab ham maangiela koetjh auro tjiedj bataawe aapan naana ke biese me. Tjaahe oe iesaai raha, tabbo oe kabhie kabhie ek moerga baliedaan karies. Ham oke na karat dekhlie, bakie okar djagaha par ekgo aam ke per raha. Oe per ab talak Anniestraat ke patjwa rasta Wensel skoel ke habara hai. Aur djab hamlog oe per ke nagietj khelat rahielie, tab hamaar phoewa hamlogse bolat raha: "Toelog hoewa na dja khel! Khatarnaak hai. Tor naana hoewa moerga baliedaan karies hai."

Naana oe Hiendoe dharam ke nem abbe talak pakarar raha. Aisane oe bhoet logan se abbe batiaat raha. Bakie baad me oe ie kaam tjhor deis raha.

Hamaar naanie hamlogse bataais kie oesab Soesamatjaar samaadj djaat raha. Oe Gravenstraat me hai. Djab oesab djawaan raha, tab oelog dher bakarie, bhera aur gaai posat

raha. Tab doei daafe mahienna etwaar ke oelog maudj man-
aawe sab iesaai ke bhaai bahien ke sanghe. Oelog ekattha
aaike ek bakarie maaries aur khaaik pakaais. Sab koi khoeb
khaat raha aur bhie bhadjan Prabhoe Jiesoe Masieh ke biese
me gaawat raha. Oe tem ham ek baara baries ke launda
rahielie.

Ek dien hamaar naana bemaar paral. Oe boerhaai gail raha
aur mar djaat. Sab koi djaanat raha kie ab naana mar djaai.
Ohie khaatien tjaaro or se palwaar logan aail oke dekhe. Har
doesara dien daaktar aawat raha oke dekhe. Oe daaktar
Voogt raha. Oe Gemenelandsweg ke galie me kaam karat
raha, Zwartenhovenbrugstraat ke nagietj. Hoewa okar kaam
ke ghar raha. Aur oe ekdam Anniestraat ke patjwa rasta me
aail hamaar naana ke dekhe. Oe oke dawaai aur spoitie deis,
bakie naana attjha na bhail, oe mar gail.

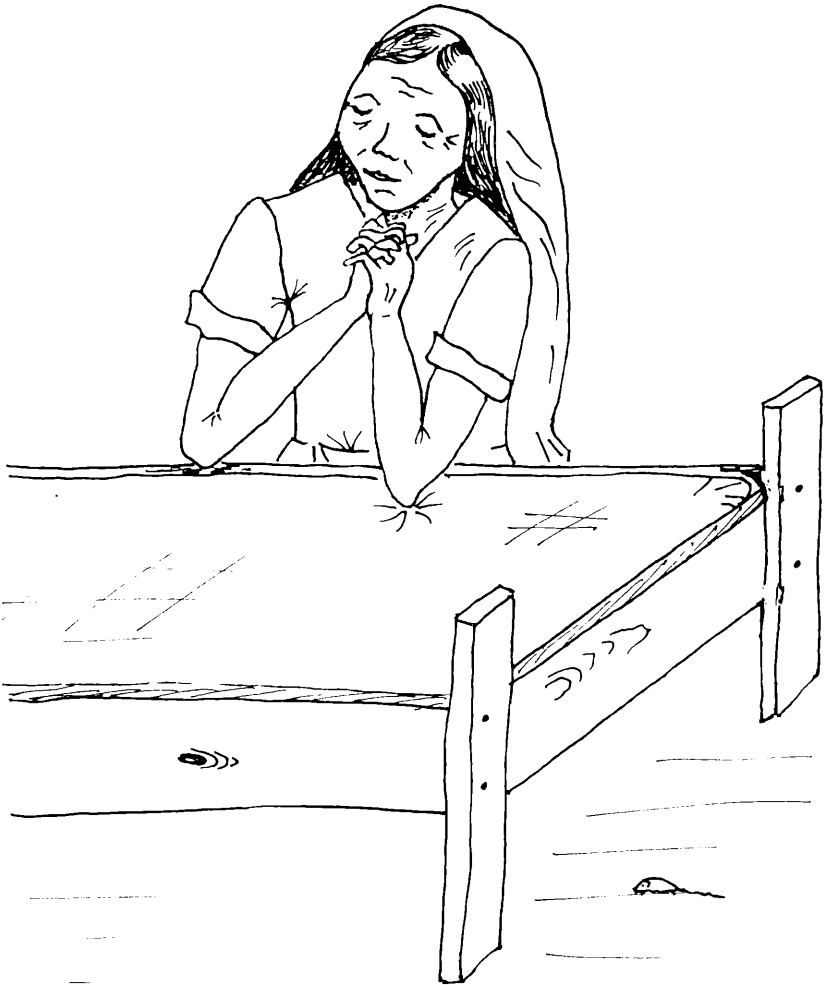
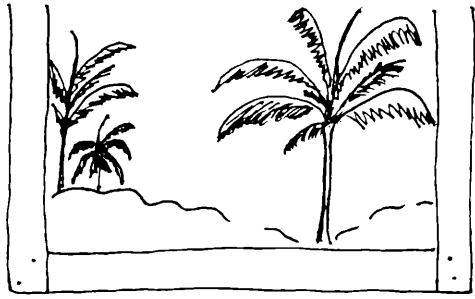
Ekaat rodj baad hamaar baap gail daaktar Voogt lage.
Hamaar baap ke naam Gangapersad Lachman raha aur oe
Jiesoe Masieh ke baare me partjaar karat raha. Oe daaktar
lage gail paisa bhare. Bakie daaktar bolies: "Na, bhaai, toe
koetjh na bhariehe. Ham tor paisa na maangiela." Bolies:
"Ham djaaniela kie toe partjaarak baate aur bahoet paisa na
kama hai. Aur toelogke aapan baap khaatien dher doesar
tjiedj kiene ke paral. Ham tor baap ke khoesiaalie se sa-
haaita karlie. Aisane tjhor de." Bakie hamaar baap bolies:
"Nahie, daaktar, toe lei le paiswa. Ham maangiela toke
koetjh paisa dewe dawaai aur tor gaarie ke tel khaatien."
Tab oe bolies: "Na, ham tor ekko sies na maangiela."

Bolies: "Toe na djaane hai, bakie tor baap hamke bahoet koetjh deis hai."

Tab hamaar baap sotjies kie: "Ie kaise hoi sake hai? Baap ke dher paisa aur sona na raha. Ham bahoet maangiela djaane kie oe daaktar ke kaun barhia tjiedj deis hai." Ohie se oe potjhies: "Oe toke ka deis raha? Hamse bataaw, na?" Tab oe bolies: "Soen, ham tose bataab. Ham iesaai baatie, bakie ham samaadj djaai tjhor deilie rahielle. Hoewa ke manai logan etana niendra aur djhagara karat raha kie ham na maangat rahielle djaai. Bakie djab tor baap ke maut nagtjaat raha, tab oe hamse Prabhoe Jiesoe ke baare me bataawe lagal. Aur okar baat dwaara hamaar diel badal gail hai. Ham phien se samaadj lage djaaila. Ohie ham tor baap ke pailie."

Djab hamaar naana maral raha, tab hamaar naanie bies baries auro djiejat raha. Aur oe hamme siekhaais kaise praatna kare ke.

Hamaar baap Prabhoe Jiesoe ke ek partjaarak raha aur okar barkwan oke Hansoe me pathaais kaam kare ke. Ohie se oe hoewa gail rahe. Oe tem par ham tafra-ofra banaawe waalaghat Bos Verschuur lage kaam karat rahielle. Baad me ham Rijssel lage kaam karlie aur ham bhie bret banailie Kersten lage. Oe tem ham aapan Jodhabir naanie aur phoewa ke sanghe rahat rahielle. Oe phoewa ke biaah kabhie na bhail. Hamaar naanie soete se pahiele aapan gaathie par djaaike hardam praatna karat raha. Oe boerhia raha aur na thiek se soen paawat raha, ohie se oe etana djor se praatna karat raha kie ham doesar kamra me soen paawat rahielle. Oe sab

iesaaï ke barkwan khaatien praatna karat raha, sab part-jaarak logan khaat, raanie aur okar palwaar khaat, Holland aur Sarnaam ke mantrie logan aur laat khaatien, sab skoel ke siekhaawe waalan khaat kie oelog larkan ke thiek se siekhaawe. Oe bhie sab djahaadj waalan khaatien praatna karat raha aur vliegtuig oeraawe waalan khaat. Aisan manai log Sarnaam me kabhie na aail, bakie naanie oesabke khaat praatna karat raha. Ham kabhie na bhoelaai djaab oe kaise hausiela se praatna karat raha. Oe aapan larkan, pota, potien, naata, naatien har ek naam bolke oesab khaatien praatna karies. Aisane ham siekhlie kaise hamahoeke tjaahie manai logan ke naam bolke praatna kare ke.

Ham iesaaï howe ke baad Parmeswar ke poestak me parhlie kie hamlogke tjaahie des ke barkwan khaatien praatna kare ke. Hamaar naanie etana kamaasoet ghat rodj raat ke praatna karat raha kie ham kabhie na bhoelaai djaab. Oe aadha ghanta kie to ek ghanta praatna karat raha. Aur tjaahe djaun tjiedj howe, oe aapan praatna hardam don karat raha ie sab manai log khaatien. Dher daafe ham okar praatna soenat soenat soet djaat rahielie.

KKabhie kabhie ham soenlie kie hamaar phoewa bagale ke kamra me khoeb hase hai djab oe soenat raha kie naanie duikboot ke manai logan khaatien praatna kare hai. Oe na kharaab rakam se hasies, bakie oe djaanat raha kie naanie aisan djahaadj aur manai log ke kabhie na dekhies raha, aur tabbo oe oesab khaatien praatna karat raha.

Aisane hamaar naanie hamke siekhaais kaise praatna kare ke. Aur ham aadj talak maangiela oke dhanbaad kare.

Dit is het verhaal van Wensel Masidan Lachman, geboren op 14 december 1921 te Paramaribo.

Ik wil iets vertellen over mijn grootmoeder en mijn grootvader die uit Nepal naar Suriname zijn gekomen en hoe dat allemaal gegaan is.

Mijn grootvaders familienaam was Jodhabier, zijn voor- naam weet ik niet precies. Er zijn nog heel wat Jodhabiers in Paramaribo, neven en nichten.

Mijn grootvader Jodhabier vertrok met mijn grootmoeder uit Nepal en ze gingen naar India. Hun plan was om naar Jodhpur te gaan, waar mijn grootmoeders broer woonde. Die heette Djasoentabier en was legeroverste of generaal van het Nepalese leger in Jodhpur. Daar was hij gestationeerd om de Engelsen te helpen de provincie Punjab in te nemen. Die provincie hoort nu bij India. Mijn grootvader zou daar enige weken in dienst van het Nepalese leger werken. De meeste soldaten konden niet lezen of schrijven en hij zou deze militairen helpen bij het schrijven van brieven aan hun familie in Nepal. Daarna zouden hij en zijn vrouw weer terug gaan.

Terwijl ze onderweg waren met een Nepalese gids die hen naar Jodhpur zou brengen, kwamen ze ergens in een van de steden waar ze moesten overnachten. Daar zei de gids: "Luister, er wordt hier verschrikkelijk gestolen en er worden telkens overvallen gepleegd. Dus jullie moeten alle gouden sierraden en je beste kleren en zo in een koffer

pakken en die afgeven bij de balie. Dan wordt dat daar van nacht bewaard voor jullie. Ik zal het wel voor jullie regelen. En als jullie morgen verder gaan naar Jodhpur, dan kunnen jullie die koffer weer meenemen."

Nu was die man een schurk van een kerel, maar dat wisten mijn grootouders natuurlijk niet. Dus deden ze hun kostbare bezittingen in de koffer en gaven die aan deze man. Hij nam alles mee en ze hebben hem nooit meer gezien. Hij was er gewoon vandoor gegaan!

De volgende morgen hadden ze niet eens geld meer om hun hotelkosten te betalen en ze werden zonder meer op straat gezet. Met de enige sierraden die ze nog om hadden, konden ze hun schuld voldoen en hun nachtverblijf en vertering betalen.

Daar stonden ze dan op de weg, maar ze wisten niet welke kant ze uit moesten.

Toen kwam er iemand aan en die zei tegen hen: "Hallo, mem sahib. Aap kaaha djaate hai?" Daarna sprak hij in het Engels: "Waar gaat u naar toe?" Mijn grootvader kende wel wat Engels, maar geen Hindi. Zijn moedertaal was Nepalees. Hij vertelde de man: "Ik moet naar Jodhpur. Ik ben op weg naar mijn zwager Djasoentabier, die legeroverste is van het Nepalese leger. Daar moet ik heen. Maar iemand heeft ons bestolen. De gids is er met al onze bezittingen vandoor gegaan."

"Och," zei de man, "wat vreselijk! Wat erg dat iemand jullie dat heeft aangedaan! Ik zal jullie wel naar Jodhpur brengen.

Kom maar met mij mee." En hij betaalde de kaartjes voor de trein voor hen.

Toen ze echter na een nacht reizen hun ogen open deden, waren ze niet in Jodhpur, maar in Calcutta! De man had ze naar Calcutta gebracht. Maar zij wisten natuurlijk van niets. "Kijk," zei de man, "hier is een grenspost die we moeten passeren. Daar zitten douanebeambten en zo en die willen met u praten. Maar die mensen spreken alleen maar Hindi. Als ze jullie dus iets vragen, waar je heen wilt, wat je daar wilt doen, of wat dan ook, dan zeggen jullie alleen maar: "Djie ha, djie ha." ("Jawel, jawel") Ik zal ze wel vertellen waar jullie heen willen en jullie hoeven alleen maar 'Djie ha' te zeggen."

Zo gebeurde het ook. Ze vroegen in het Hindi aan mijn grootvader: "Wilt u naar Suriname emigreren, naar Zuidamerika?" En mijn grootvader, die er geen woord van begreep, zei: "Djie ha." "Dat is goed," zeiden ze en er werden vingerafdrukken gemaakt en hij moest tekenen en er werden stempels gezet. Daarna werden ze afgevoerd.

Ze kwamen in een depot terecht waar emigranten verbleven die met een schip naar Zuidamerika zouden vertrekken. Ze konden met die mensen niet praten want niemand sprak Nepalees.

Een poosje later ontmoetten ze iemand die ze wel kenden. Dat was een Nepalees die gezocht werd wegens diefstal. Het was een hele grote, sterke kerel en wij hebben hem in Suriname als kleine jongens nog gekend. Hij werd 'Motka'

('Dikkerd') genoemd. Deze man zag mijn grootouders en begon te lachen. Hij vroeg: "Gaan jullie ook naar Suriname emigreren?" Hij sprak Nepalees. "Nee hoor," antwoordde mijn grootvader, "ik emigreer nergens heen. Ik ga naar Jodhpur." De man begon nog harder te lachen. Hij zei: "Alle mensen die hier in het depot zitten, hebben getekend om naar Suriname te gaan. En de man die jullie hier gebracht heeft, was een ronselaar. Die krijgt geld voor elke emigrant die hij hier naar toe brengt. Man, als ik het goed begrepen heb, zijn jullie gewoon geronseld en hierheen gebracht. Die vent is met z'n geld allang verdwenen. En jullie zitten hier om naar Suriname te gaan. Er zitten hier wel een paar honderd mensen die allemaal naar Suriname gaan. Kijk, het schip ligt daar al te wachten. Over een dag of wat gaan we weg. De reis duurt een paar maanden, soms zes maanden, of als het goed weer is, doe je er korter over. Dan kom je in Paramaribo. Dat is de hoofdstad van Suriname." Toen mijn grootvader dat hoorde, werd hij vreselijk kwaad! Hij begon kabaal te maken en wilde daar weg. Maar de bewakers van het emigrantendepot sloegen hem in elkaar en bonden z'n handen en voeten met touwen vast. En zo lieten ze hem liggen. Hij gilte zo hard als hij kon. Maar hij was machteloos. En grootmoeder, als jonge vrouw, kon ook niets doen.

Daags daarna werden ze aan boord gebracht en zo zijn ze de reis naar Suriname begonnen, hoewel ze dat nooit van plan waren geweest. Ze hadden immers naar Jodhpur willen gaan, waar mijn opa als schrijver zou gaan dienen in het

leger. Maar dat was wel heel anders gelopen!

Ze voeren maanden lang. Ze moesten oversteken van Afrika naar Zuidamerika. Onderweg hadden ze nog heel wat te verduren, slecht weer enzo, want mijn grootmoeder vertelde over "paagal samoendar," de 'gek geworden zee.' En tenslotte kwamen ze in Suriname aan.

Al gauw na aankomst zijn ze ziek geworden. Mijn grootmoeder werd opgenomen in 's Lands Hospitaal. Ze was toen hoogzwanger van haar eerste kind, een oom van mij die inmiddels overleden is. Hij heette Djangabier. Hij had twee dochters. De ene heette Phoelsing en de oudste was Loepie. Ook die beiden zijn al overleden.

Na de geboorte van hun eerst zoon zijn mijn grootouders naar plantage Mariënbos gebracht. Ik weet het niet precies, maar dat moet het wel zijn. Daar zijn ze toen op het veld aan het werk gezet. Ze waren helemaal niet gewend om op het land te werken en ze werden vreselijk door de mieren gebeten terwijl ze blootsvoets aan het werk waren. Soms konden ze klompen kopen, maar veel geld hadden ze niet. Ze hadden een hutje om in te wonen.

Eens toen mijn grootmoeder nog een jonge vrouw was met een zoontje van ongeveer anderhalf jaar, was grootvader voor de een of andere zaak naar het kantoor gegaan om geld te ontvangen of zo iets. Daar kwamen een stuk of vier Hindoestaanse mannen aan. Ze zeiden tegen elkaar: "Hé, die Nepalese vrouw is een mooie vrouw! Haar man is er niet.

Zullen we haar overmeesteren?" En ze kwamen op haar af en probeerden haar te grijpen. Maar mijn grootmoeder had karate geleerd en ze heeft ze alle vier een flink pak slaag gegeven! De mannen sloegen op de vlucht. Toen mijn grootvader thuis kwam, heeft ze hem alles verteld. Hij is met de opzichter naar die mannen toe gegaan en hij wilde ze meteen in elkaar slaan. Maar de opzichter zei: "Nee, er wordt hier niet geslagen. Maar als jullie die vrouw nog een keer lastig vallen, worden jullie meteen opgepakt en gaan jullie weg van deze plantage en de gevangenis in." Ze hebben daarna nooit meer last van ze gehad.

Mijn grootouders zijn op die plantage gebleven totdat de kontrakttijd om was. Of ze ooit nog ergens anders gewerkt hebben, weet ik niet. Er was intussen een tweede zoon geboren, Nandabier. Hij heeft later heel wat zonen en dochters gekregen. Maar hij is nu ook overleden. Zijn vrouw noemde mijn grootmoeder 'kantjie'. In het Nepalees betekent dat 'schoonmoeder.' Maar wij zeiden 'kajtjie' en dat betekent in het Hindoestaans 'schaar'. We plaagden haar dus een beetje. We noemden vaders zuster 'phoewa' en grootmoeder werd 'badjie' genoemd. Ik heb haar dus ook altijd op z'n Nepalees 'badjie' genoemd. Grootvader was 'badje'. Ik had een zwager die altijd plaagde en die zei 'baadje', wat 'muziek' betekent.

Ik wil nog iets vertellen over wat er gebeurde tijdens de kontrakttijd. Mijn grootouders kenden geen woord Hindi en toen ze in Suriname kwamen, was de eerste taal die ze leerden het Sranan Tongo. In die tijd sprak men over het 'Neger

Engels' en later werd dat 'taki taki' genoemd. Maar mijn grootouders hoorden van een Creoolse evangelist over de Here Jezus Christus. Toen hebben zij Hem aangenomen als hun Heer. Omdat zij uit Nepal kwamen, het land van Sita, hadden zij een verlangen naar de waarheid. En toen zij die hoorden van de evangelist, herkenden ze die ook. Ze hebben iets geproefd van de heerlijkheid Gods, het goddelijke in Christus Jezus. Dat heeft mijn grootmoeder mij verteld toen ik een jongen van dertien of veertien was. Grootvader was toen al overleden, maar mijn grootmoeder vertelde me al deze dingen en ik kon haar vanalles vragen.

Naderhand wilde mijn grootvader naar Nepal terugkeren. Maar dat is toch niet doorgegaan. Er was een familie Mirasing, die eerst Ramsing heette en dat waren ook Nepalezen. Deze familie was bevriend met onze familie. En ze zeiden tegen elkaar: "Weet je wat? We gaan onze kinderen met elkaar laten trouwen en dan gaan we met z'n allen weer terug naar Nepal."

Ze hebben inderdaad hun kinderen laten trouwen en hun geld opgemaakt en ook al het remigratie geld werd opgebruikt. En zo is er nooit meer wat van teruggaan gekomen.

Op een dag vroeg ik mijn grootmoeder nog eens van vroeger te vertellen en ze vertelde me het een en ander over haar vader. Die was met vier vrouwen getrouwd. De jongste daarvan was zijn moeder. De anderen waren oudere vrouwen die 'barkie maai' genoemd werden. Grootmoeders

vader was grootgrondbezitter, 'djiemiendaar'. Daarom kon hij vier vrouwen hebben. Een van zijn dochters heette Soemientra en die was met de koning van Nepal getrouwd. Ik heb dat naderhand eens nagevraagd aan een Nepalees die in Zoetermeer woonde. Die vertelde me heel wat dingen over dat land die mijn grootmoeder me ook had verteld. Dat klopte wel.

Het merkwaardige was dat in Nepal, als er iemand overleden was, zijn geest wel eens werd opgeroepen. Hoe ze dat doen, weet ik niet. Maar door die geest konden ze precies het een en ander aan de weet komen. Het waren niet echt geesten van overleden mensen, maar waarzeggende geesten. En zo'n geest kon dan ook in Suriname komen. Op een dag heb ik ook eens aan een geest gevraagd om te komen. Ik was toen nog een jongen en ik was geen wedergeboren christen. Ik wist niet dat je niet met zulke geesten moet praten, want dat zijn kwade geesten. Mijn grootmoeder was wel christen, maar ze wist nog niet veel over de Heilige Geest en over de heiligheid van God. Ze wist niet dat je helemaal geen geesten moet oproepen.

Wij vroegen haar: "Oma, laat de geest van uw broer eens komen. Dan willen wij hem het een en ander vragen en zien of het waar is wat u ons verteld hebt."

Nauwelijks hadden we dat gezegd, of een geest kwam over mijn grootmoeder. Ik zag haar ogen groter worden en ze begon met een mannenstem in het Nepalees te praten. We schrokken enorm! Ze wilde ons, kinderen, vastpakken om

ons te omhelzen en ze zei: "Natie! Natie! Kleinkinderen, kom!" Maar wij renden weg en mijn tante, die thuis was, riep haar broer, die aan de overkant van het erf woonde. Er stonden twee huizen op dat erf. In het ene woonden m'n grootmoeder en m'n tante en in het andere woonde m'n oom. "Daai! Daai!" riep mijn tante. Dat betekent 'broer' in het Nepalees. "Daai! Aaw jemie! Kom vlug! Kijk wat die jongens gedaan hebben! Ze hebben de geest van oom opgeroepen en die is op moeder gekomen. Kom even!" Natuurlijk was dat niet echt de geest van haar oom. Want als een mens sterft, gaat zijn geest naar de hemel of naar de hel en kan niet zomaar gaan waar hij wil. Maar een demonische geest deed net of hij de geest van mijn grootmoeders broer was. Het is gewoon bedrog. En op die manier krijgt zo'n geest macht over de mensen.

Nu had mijn phoewa, de schoondochter van mijn grootmoeder, altijd een koperen bord, een tharia, in huis klaar staan. Want als plotseling de zogenaamde geest van die oom kwam, dan moest ze die tharia brengen met een khatora. Die mogen voor niets anders worden gebruikt. Ze doet water in de khatora en manjabladeren en 'tjamelie ke phoel', dat zijn jasmijnbloempjes, en een handje rijst op de tharia. Dat brachten ze voor die geest. Grootmoeder nam de rauwe rijst in haar mond en ging erop kauwen, door de geest die op haar was. Ze at alles op, ook de jasmijn. Met de manjabladeren sprenkelde ze water over ons, zogenaamd heilig water.

Toen nam één van mijn broertjes, Godfried, die nu

overleden is, een pen en een schrift en hij schreef alles op wat wij vroegen. Dus begonnen we te vragen:

"Leeft naanie's vader nog in Nepal?"

"Nee, hij is overleden."

"Had hij echt vier vrouwen?"

"Ja, hij had vier vrouwen, drie 'barkie maai' en één 'tjhotkie maai'. Dat was de jongste en zij was jullie oma's moeder."

"Was de dochter van één van die vrouwen met de koning van Nepal getrouwd?"

"Ja, dat was zo."

"Was naanie's vader grootgrondbezitter? Had hij kavels en manja's?"

"Ja, hij had vele stukken grond met allerlei vruchtbomen erop."

"Is onze grootvader Jodhabier werkelijk uit Nepal vertrokken om door een gids naar Jodhpur te worden gebracht, naar zijn zwager Djasoentabier, die legeroverste van het Nepalese leger was?"

"Ja, dat was zo."

Ik heb nog heel wat andere dingen gevraagd die ik nu vergeten ben, maar we vroegen ook of Djasoentabier nog leefde.

"Nee," zei de geest, "die leeft niet meer."

"Kunnen wij naar Nepal komen?"

"Nee, jullie moeten niet komen. Wij zijn Hindoe en jullie zijn christen geworden. Het is beter dat jullie in Suriname blijven."

"Maar we zijn toch geen slechte mensen?"

"Nee, jullie zijn niet slecht. We houden van jullie. Maar jullie moeten niet meer naar Nepal komen. Jullie zijn christen en dienen onze goden niet meer."

Dat was waar. We wilden ook geen contact meer hebben met boze geesten.

Mijn grootmoeder sprak nog heel wat meer in het Nepalees met de geest, maar dat verstonden wij niet. We zeiden tegen de geest: "Dit is de laatste maal dat u geweest bent. Ga in vrede, maar kom nooit meer terug."

Toen mijn grootmoeder naderhand te weten kwam wat er gebeurd was, wat in jaren niet was voorgevallen, zei ze: "Deze jongens zijn heel stout!" En tegen de geest zei ze, gewoon waar ze zat: "Je moet niet meer komen. Wij zijn nu christen, we willen geen contact met boze geesten meer. Jullie zijn in Nepal, blijf in Nepal."

Nu wil ik nog iets vertellen over mijn grootvader.

Hoewel hij christen was, offerde hij nog altijd haantjes. Ik heb het nooit gezien, maar op het erf was een jonge manjaboom. Dat was in de vijfde zijstraat van de Anniestraat, tegenover de Wenselschool. Daar woonden ze en als wij in de buurt van die manjaboom speelden, zei m'n tante: "Ga daar niet! Het is daar gevaarlijk, want je opa offert daar haantjes aan de een of andere geest uit Nepal."

Dat had hij dus nog overgehouden uit het Hindoeïsme. Hij had dus nog contact met die boze geesten. Later heeft hij dat losgelaten.

Mijn oma vertelde me dat grootvader en zij bij de Evange-

lische Broeder Gemeente waren en naar de Soesamatjaarkerk aan de Gravenstraat gingen. Toen ze nog wat jonger waren, hadden ze veel geiten, schapen en koeien die ze fokten. 's Zondags, twee keer in de maand, konden ze na de dienst een feestje houden. Dan kwamen alle broeders en zusters bij hen thuis en dan werd er een bokje geslacht en gingen ze lekker eten en drinken met elkaar. En ze zongen 'badjans', dat zijn liederen, uit het christelijk gezangboek. Ik weet dat nog goed, want ik was een jongen van een jaar of twaalf.

Toen is mijn grootvader plotseling ziek geworden. Hij was al heel oud en zou spoedig sterven. Iedereen wist: opa gaat heen. De familie kwam van alle kanten samen. Om de andere dag kwam de dokter. Dat was een zekere dokter Voogt. Die werkte in de buurt van de Gemenelandsweg, vlak bij de Zwartehovenbrugstraat. Daar had hij z'n kliniek. Vandaar kwam hij helemaal naar de vijfde zijstraat van de Anniesstraat om mijn opa te bezoeken en hem medicijnen of injecties te geven. Die hielpen niet meer, want grootvader stierf. Een paar dagen nadat hij overleden was, ging mijn vader, Gangapersad Lachman, die evangelist was, naar dokter Voogt om de rekening te betalen voor de behandeling van mijn grootvader en ook voor de overlijdensakte. Maar de dokter zei: "Nee, broeder, u hoeft niets te betalen. Dat is niet nodig. Ik weet dat u als evangelist werkt bij de Evangelische Broeder Gemeente en jullie hebben geen groot salaris. Jullie hebben zelf al genoeg kosten gehad. Ik heb

met genoeg uw vader behandeld. Laten we het maar zo houden."

Maar mijn vader drong erop aan om toch wat bij te dragen.

Hij zei: "Dokter, u hebt zoveel kosten gemaakt. Twee weken lang bent u geregeld mijn vader komen bezoeken.

Laat me toch een deel daarvan vergoeden. U hebt uw benzine, uw tijd en uw medicijnen voor hem gebruikt." "Nee," hield de dokter vol, "het hoeft echt niet. Ik heb al veel meer ontvangen dan u denkt. Uw vader heeft mij heel wat gegeven. Ik heb iets kostbaars van hem ontvangen."

Mijn vader was nieuwsgierig wat dat wel zou kunnen zijn.

Grootvader had geen geld of goud. Wat zou hij gegeven hebben? Daarom vroeg mijn vader: "Wat heeft hij u dan gegeven? Vertel me eens." "Wel," antwoordde de dokter, "ik ging niet meer naar de kerk, hoewel ik van huis uit Hervormd ben. Er is daar zoveel geroddel, geruzie en ander gedoe dat niet bij een leven met de Bijbel past. Daarom bleef ik maar liever thuis. Maar uw vader heeft mij op zijn sterfbed zo duidelijk over de Here Jezus verteld dat het woord mij echt gegrepen heeft en ik heb mij bekeerd. Van nu af aan ga ik de Heer weer volgen en ik ga ook weer naar de kerk. Dat heb ik van uw vader ontvangen."

Mijn grootmoeder heeft nog ongeveer twintig jaar langer geleefd. En van haar heb ik leren bidden.

Mijn vader werd als evangelist in Meerzorg gestationeerd, dus verhuisde hij van Paramaribo naar Meerzorg. Ik werkte toen als meubelmaker bij Bos Verschuur en later bij Rijsel,

en vandaar kwam ik bij bakkerij Kersten terecht. In die tijd woonde ik bij m'n grootmoeder en tante Soendar Jodhabier. Die tante is nooit getrouwd.

Mijn grootmoeder was oud geworden en ze was hardhorend. Maar ik heb van haar iets geleerd terwijl ik daar woonde: bidden! Deze vrouw ging, voordat ze ging slapen, op haar knieën en ze bad. Omdat ze hardhorend was, bad ze nogal luid. Ze bad voor alle dienaren van de kerk, voor alle zendelingen, voor alle predikers van het evangelie, voor de koningin en het koninklijk huis, voor de regering in Nederland en voor de overheid hier in Suriname, de gouverneur. Ze bad voor alle onderwijzers die op school de kinderen opvoedden. En ook voor mensen die op schepen voeren, in duikboten zaten of die in vliegtuigen vlogen. Hoewel dergelijke mensen nooit in Suriname kwamen, had ze erover gehoord en ze bad voor hen. De intense manier waarop ze bad en de diepe gemeenschap met de Here Jezus maakte heel veel indruk op mij. Ze bad voor iedereen, voor haar kinderen, klein- en achterkleinkinderen bij name. Zo heb ik geleerd om iedereen bij name tot God te brengen in gebed.

Na mijn bekering heb ik in de Bijbel gelezen dat we voor de overheid moeten bidden, voor de mensen die het land regeren. De manier waarop mijn grootmoeder ijverig en met veel geduld elke dag bad, was een geweldig voorbeeld voor mij. Soms duurde haar gebed wel een half uur of een uur, ze liet zich door niets afleiden. Dikwijls viel ik in slaap terwijl ik naar haar gebed luisterde. Mijn tante, die in de kamer er-

naast sliep, moest wel eens lachen als ze haar moeder hoorde bidden voor mensen die in duikboten zaten. Ze meende dat niet slecht, maar ze moest lachen omdat oma nog nooit van haar leven een duikboot had gezien. Zo heb ik van mijn grootmoeder leren bidden en daar ben ik nog altijd dankbaar voor.